

Stowarzyszenie „NIGDY WIĘCEJ” – Grupa Oświęcim

KATARZYNA NOWAK

Stowarzyszenie „NIGDY WIĘCEJ” – Grupę Oświęcim tworzymy w kilkoro przyjaciół. Razem wchodziliśmy w dorosłość, uczyliśmy się życia i dzieliliśmy wiele wspólnych pasji, dziś próbujemy wpływać na otaczającą nas rzeczywistość. Miasto, w którym się urodziliśmy i którego oblicze chcemy zmieniać, jest i pozostanie miejscem szczególnym.

Na przedmieściach włączonego do Rzeszy Oświęcimia-Auschwitz podczas II wojny światowej miał miejsce traumatyczny dla ludzkości kataklizm. Auschwitz tkwi w pamięci zbiorowej jako tragiczny, lecz niezbywalny element cywilizacji ludzkiej XX wieku. Symbol najbardziej negatywnych zjawisk, jakie zrodziła kultura europejska, a które doprowadziły do Holocaustu i Ludobójstwa. Z powodów rasistowskich zginęło w komorach gazowych Auschwitz ponad milion europejskich Żydów. W obozie Auschwitz miała miejsce eksterminacja 75 tys. Polaków, 21 tys. Sinti i Romów, 15 tys. jeńców radzieckich, tysiący przedstawicieli innych narodowości.

Te tragiczne fakty na zawsze pozostaną najważniejszymi wydarzeniami w historii Oświęcimia, dlatego za swój obowiązek moralny uważamy podejmowanie działań na rzecz edukacji i dialogu, tolerancji, pojednania narodów, kultur i wyznań.

Nasze działania na rzecz społeczeństwa otwartego miasta Oświęcim obejmują: pisanie protestów, organizowanie manifestacji, wystaw, koncertów, konferencji i monitorowanie publicznych wystąpień, działania edukacyjne. W wielu przedsięwzięciach wspierają nas znajomi, sympatycy ruchów na rzecz tolerancji, wreszcie autorytety najważniejszych placówek edukacyjnych Oświęcimia: Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau, Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży i Centrum Żydowskiego.

Decyzję o związaniu się ze Stowarzyszeniem „NIGDY WIĘCEJ” podjęliśmy w połowie lat dziewięćdziesiątych, chcąc bardzo wyraźnie przeciwstawić naszą życiową orientację wobec odczuwalnego w tym czasie w Polsce, a także w Oświęcimiu, wzrostu sympatii dla ruchów ekstremistów prawicowych. W kwietniu 1996 roku wraz z oświęcimskim kołem Unii Pracy skierowaliśmy do władz miejskich i Rejonowej Komendy Policji w Oświęcimiu protesty wobec nasilających się w mieście aktów agresji ze strony miejscowych środowisk młodzieży faszystującej pod adresem cudzoziemców, pracujących na rzecz Muzeum Auschwitz-Birkenau i Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży. Kilka dni później wysłaliśmy do mediów

Konferencja „Demokracja wobec faszyzmu”. Oświęcim 1997 r.

i Urzędu Wojewódzkiego w Bielsku-Białej protesty w związku z wyrażeniem zgody przez ówczesnego wojewodę na neofaszystowską manifestację – grupa nazi-skinów została wprowadzona na teren obozu Auschwitz przez aktywistę skrajnej prawicy, **Bolesława Tejkowskiego**. Przeszli od bramy obozu „Arbeit macht frei” do Ściany Straceń, by – jak twierdzili – oddać hołd ofiarom obozu. W kilkanaście minut później w pobliżu obozu uczestnicy tej manifestacji pozwali do zdjęć ze wzniesionym ramieniem w pozdrowieniu faszystowskim.

Dzięki wsparciu ówczesnego oświęcimskiego koła Unii Pracy udało nam się przekonać Radę Miejską o potrzebie zwołania sesji poświęconej sytuacji zagrożenia ze strony istniejących w mieście środowisk skrajnej prawicy. Podczas obrad połączonych komisji – Kultury Rady Miejskiej oraz Prawa i Porządku Publicznego okazało się, że służby zajmujące się problemami nieletnich nie posiadają choćby podstawowej wiedzy na temat subkultur młodzieżowych, a bez znajomości ich ideologii nie sposób ocenić wymowy ich działań.

Mieliśmy także skromny udział w powstaniu interpelacji do Ministra Sprawiedliwości, złożonej w listopadzie 1996 roku przez posła na Sejm, Jacka Kuronia (UW) i Cezarego Mieżewskiego (PPS) z pytaniem o możliwość delegacji partii politycznych propagujących przemoc, rasizm i faszyzm. Interpelacja ta dotyczyła m.in. **Polskiej Wspólnoty Narodowej** Bolesława Tejkowskiego.

Obok podejmowanych wówczas działań interwencyjnych, angażowaliśmy się w różne formy edukacji publicznej, której powodzenie nie byłoby możliwe bez wspierających nas Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży i Centrum Żydowskiego. 9 listopada 1996 roku, w 58. rocznicę Nocy Kryształowej, pogromu ludności żydowskiej w **III Rzeszy**, zorganizowaliśmy w Międzynarodowym Domu Spotkań Młodzieży w Oświęcimiu wystawę grafiki i fotografii. Pod wspólnym tytułem „Mane Thekel Fares” prezentowali swe prace młodzi artyści z Wrocławia: Arkadiusz Bagiński i Maciej Myrdzio. Dwa dni wcześniej media informowały o dewastacji płyt nagrobnych na cmentarzu żydowskim w Oświęcimiu. Dochodzenie miało przynieść potwierdzenie obaw, że nie był to akt wandalizmu, lecz manifestacja wrogości, ujęty sprawca otwarcie zadeklarował bowiem swoją ideową więź z hasłami faszystowskimi.

W 1997 roku w Dniu Walki z Rasizmem, w rok po manifestacji nazi-skinów na terenie byłego obozu Auschwitz, zorganizowaliśmy największą – w ocenie mediów – pokojową manifestację, która zgromadziła na Rynku Oświęcimia około 300 osób. W manifestacji

uczestniczyli pracownicy Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau, Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży i działacze grupy antyfaszystowskiej z Zabrza.

Kontakty z antyfaszystowskimi organizacjami w Europie stworzyły nam możliwość wymiany doświadczeń i pogłębiania wiedzy. Braлиśmy udział w seminariach w Danii, Niemczech,

a nawet Stanach Zjednoczonych, współorganizowanych przez Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży w Oświęcimiu i Centrum Żydowskie.

29 kwietnia 1997 roku byliśmy organizatorami konferencji „Demokracja wobec faszyzmu. Czy historia może się powtórzyć?”, skierowanej do liderów społecznych; pracowników placówek oświatowych, przedstawicieli władz miasta, służb porządkowych i nauczycieli. Wystąpienia gości: ówczesnego marszałka Sejmu RP, Aleksandra Małachowskiego, posła na Sejm RP, Jacka Kuronia, Stefana Zgliczyńskiego – wówczas redaktora naczelnego „Wiadomości Kulturalnych” i Rafała Pankowskiego ze Stowarzyszenia „NIGDY WIĘCEJ” unaocznily uczestnikom konferencji, że problem wrogości etnicznej dostrzegany jest w życiu społecznym i politycznym współczesnej Polski. Jeszcze jesienią tego samego roku, wspólnie z Międzynarodowym Domem Spotkań Młodzieży w Oświęcimiu przygotowaliśmy kolejną konferencję na temat „Neonazystowskich tendencji młodych w Polsce i Niemczech”, a z początkiem 1998 roku włączyliśmy się w ankietyzację oświęcimskiej młodzieży szkół średnich. Wyniki ankietyzacji potwierdziły potrzebę podjęcia długoterminowego programu edukacji społecznej w mieście. „Raport o przemoc i agresji młodzieży Oświęcimia i Zatora” został ogłoszony 25 kwietnia 1999 roku i stanowił część projektu o charakterze wychowawczym i społecznym pt. „Solidarni Wobec Przemocy”, któremu patronowało pismo internetowe „EuroDialog” związane z Fundacją Kultury Chrześcijańskiej oraz wiceprzewodniczący Międzynarodowej Rady Oświęcimskiej, Stefan Wilkanowicz.

Zaangażowanie w edukację publiczną nieprzerwanie przeplata się w naszej działalności z interwencją obywatelską.

28 sierpnia 1998 roku podjęliśmy decyzję o złożeniu w prokuraturze zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa przeciwko porządkowi społecznemu na tzw. żywirowsku, w bezpośrednim

śledztwie byłego obozu Auschwitz. Powodem była treść ulotek kolportowanych z tego miejsca z apelami **Społecznego Komitetu Obrony Krzyża w Oświęcimiu** oraz **Ruchu Ratowania Narodu Polskiego**, znieważających naród niemiecki oraz naród żydowski i nawołujących do waśni narodowościowych. Ośmiometrowy krzyż, o który toczył się spór przez wiele miesięcy w 1998 roku, został ustawiony jesienią 1988 roku przez nieznaną osobę, w okresie eskalacji konfliktu o Karmel. Dzieśięć lat wcześniej, w 1979 roku, w Brzezince przy tym krzyżu odprawił mszę Jan Paweł II. Krzyż został ustawiony po cichu, w wielkim pośpiechu, konspiracyjnie przez ludzi z kręgu tzw. obrońców klasztoru Karmelitanek. Opinię publiczną postawiono przed faktem dokonanym, bez konsultacji z władzami kościelnymi, kierownictwem muzeum czy organizacjami społecznymi. Przez wiele miesięcy w roku 1998 Społeczny Komitet Obrony Krzyża, którego liderem był **Kazimierz Świtoń**, kolportował z tego miejsca ulotki o treściach antysemitycznych i rasistowskich, czego – ku naszemu zdumieniu – nie chciały zauważyć media. Proces przeciwko Kazimierzowi Świtoniowi zakończył się wyrokiem skazującym, sąd uznał Świtonia winnym popełnienia czynów i orzekł wyrok ośmiu miesięcy pozbawienia wolności w zawieszeniu na dwa lata. Sąd wyższej instancji, do którego odwołał się Kazimierz Świtoń, utrzymał wyrok w mocy.

Wiele jest jeszcze do zrobienia, by Oświęcim stał się miejscem pojednania i tolerancji, jednak najlepsze i najtrwalsze rezultaty w przełamywaniu uprzedzeń przynoszą bezpośrednie kontakty nie polityków, lecz ludzi młodych. Taki właśnie sukces w przełamywaniu uprzedzeń w stosunkach między Polakami i Niemcami za sprawą bezpośredniego kontaktu ma na swym koncie Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży w Oświęcimiu. Rozpropagowanie ruchu wolontariackiego do kibuców w Izraelu (popularnego wśród młodzieży zachodnioeuropejskiej) wśród polskiej młodzieży, przede wszystkim za młodzieży z Oświęcimia mogłoby – w naszej ocenie – powtórzyć sukces Domu i pomóc w przełamaniu wzajemnych uprzedzeń między Polakami i Żydami. Jesteśmy przekonani, że wyjazdy polskiej młodzieży do Izraela i pobyt w społeczności kibucu, wymiana młodzieży powiększyłyby grono

Warsztat dotyczący modyfikacji uprzedzeń u dzieci i młodzieży prowadzony przez prof. Barbarę Weigl w ramach projektu „Rozmowy o tolerancji” organizowane przez Centrum Żydowskie w Oświęcimiu, Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży i Stowarzyszenie „NIGDY WIĘCEJ”. Oświęcim 2004 r.

Członkowie Stowarzyszenia „NIGDY WIĘCEJ” – Grupa Oświęcim w kibucu Nir-Oz. Izrael 1998 r.

rzeczników nowego wizerunku miasta wolnego od nietolerancji i lęku przed odmiennością, przyczyniając się do zbudowania polsko-żydowskich stosunków wolnych od dotychczasowych uprzedzeń.

Do kibucu Nir-Oz wyjechaliśmy we wrześniu 1998 roku, by spędzić w nim bardzo kształtujące i fascynujące dwa miesiące. Urzeczywistnienie naszych planów, związanych z wyjazdem i pobytem w Izraelu, nie byłoby możliwe bez pomocy przedstawiciela izraelskich linii lotniczych, Tadeusza Węgrzeckiego, pracownika Ambasady Państwa Izrael w Warszawie, Michała Sobelmana i wielu przyjaciół z Izraela, a przede wszystkim Alexa Danziga, którego kibuc udzielił nam gościny, a on sam poświęcił niejedną wieczór opowiadając nam o historii kibuców i historii Izraela. Rok później po naszej siedmioosobowej grupie do Nir-Oz przyjechali dwaj kolejni wolontariusze z Oświęcimia. Niestety, sytuacja polityczna Izraela, a nade wszystko koszty, które związane są z przelotem, przyniosły fiasko naszego projektu „Animacji ruchu wolontariackiego wśród młodzieży Oświęcimia do kibuców w Izraelu”.

W ostatnich latach zdecydowaliśmy o skoncentrowaniu swojej aktywności na działaniach w sferze edukacji publicznej w Oświęcimiu. Akcja ta, podobnie jak wszystkie poprzednie, wspierana jest przez Centrum Żydowskie i Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży.

W 2002 roku z naszej inicjatywy (Stowarzyszenia „NIGDY WIĘCEJ” – Grupa Oświęcim) Oświęcim został włączony do projektu „«Past and Present» – nowy film dokumentalny Pavla Voglera”, realizowanego w ramach programu „Creativ writing in Krakow”. W ramach tego projektu Stowarzyszenie było organizatorem spotkania młodzieży Oświęcimia z Pavlem Voglerem i Sarą Vogler. Literatura obecna od trzech generacji w rodzinie Voglerów i filmy tworzone przez Pavla Voglera stanowią doskonały wstęp do rozważań na temat tożsamości mniejszości, także mniejszości społecznych, jak i niepełnosprawności.

Młodzież z Oświęcimia poznając przedwojenną i wojenną historię rodziny Voglerów z Krakowa mogła zbliżyć się do lepszego poznania losów żyjących przed wojną żydowskich rodzin z ich rodzinnego miasta. Spotkanie

z Pavlem Voglerem i Sarą Vogler, wnuczką mieszkającego w Krakowie literata, Henryka Voglera, stworzyło młodszymi przedstawicielom społeczności – dziś już kulturowo homogenicznego miasta Oświęcimia – szansę na poznanie i zrozumienie doświadczenia bycia mniejszością, także w wymiarze społecznym.

Jesienią 2003 roku Stowarzyszenie „NIGDY WIĘCEJ” – Grupa Oświęcim, Centrum Żydowskie i Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży w Oświęcimiu podjęły wyzwanie wspólnego przedsięwzięcia, długoterminowego projektu edukacji publicznej Oświęcimia, który nazwaliśmy „Rozmowy o tolerancji”. W zaproszeniu na pierwsze z cyklu spotkanie z dr Jolantą Ambrosewicz-Jacobs z Katedry Europeistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego, wiceprzewodniczącą grupy doradców „Edukacja dla tolerancji” przy OBWE Office for Democratic

Institutions and Human Rights na temat „Antysemityzmu współcześnie. Fakty i mity”, napisaliśmy:

„W staraniach o stworzenie tolerancyjnej społeczności współczesnego miasta Oświęcimia kluczowa pozostanie edukacja – zarówno młodzieży, jak i dorosłych. (...) Idee pojednania między narodami, dialogu, wzajemnego szacunku, tolerancji i otwartości wobec mniejszości, także mniejszości społecznych – które przekazujemy dzieciom i młodzieży – będą trwalsze, jeżeli zostaną oparte na wiedzy. Pragniemy, by edukacja praktykowana w licznych ośrodkach edukacyjnych Oświęcimia nie ominęła samego miasta i jego mieszkańców. Miastu – sobie – winniśmy w tym względzie największą uwagę”.

Założyliśmy, że „Rozmowy o tolerancji” skupiać się będą na współczesności i praktyce życia codziennego, choć zawsze w kontekście wydarzeń minionych. Pierwsze spotkanie inspirowane było pamięcią wydarzeń tzw. Nocy Kryształowej. Inaugurację projektu poprzedziła przynosząca ogromny zaszczyt naszej skromnej Grupie Oświęcim wizyta przedstawicieli organizacji pozarządowych, skupionych w sieci UNITED. Mieliśmy niepowtarzalną okazję, by wymienić się doświadczeniami i zaprezentować nasze skromne działania.

Przebieg spotkania z dr Jolantą Ambrosewicz-Jacobs i liczba słuchaczy utwierdziły nas, organizatorów, w przekonaniu o potrzebie działań w sferze edukacji publicznej, jak również o dużych w tym względzie oczekiwaniach społecznych.

Kolejnym gościem „Rozmów o tolerancji” w Oświęcimiu była w lutym 2004 roku dr hab. Barbara Weigl ze Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej w Warszawie, członkini Polskiego Towarzystwa Psychologicznego i współanimatorka Towarzystwa Alternatywnego Kształcenia (szkoły i przedszkola TAK) w Opolu. W ramach tego spotkania miały miejsce warsztaty dla około pięćdziesięciu nauczycieli, w tym nauczycieli przedszkolnych oraz wykład.

Ostrożni w oczekiwaniu na spektakularny sukces, drobnymi krokami, małymi przedsięwzięciami mamy nadzieję na zmianę nawyków myślowych w społeczności Oświęcimia i uświadomienie mieszkańcom naszego miasta niebezpieczeństw wynikających ze społecznej obojętności.